

3. Az egyrészes személynevek típusai közül a legkedveltebbek a család- és ragadványnevek, az utóbbiak minden tekintetben a legmegterheltebbek: folyamatosan, rendszeresen és csaknem általánosan ezeket alkalmazzák egymásra a közösség tagjai.

4. Az egyes nevek nagyobb hányadának hangalaki jellemzői: a rövidség, elsősorban a két szótagúság, a nyílt szótagra való végződés.

5. A szólításban/említésben felhasznált nevek típusai és a ragadványnevek asszociált közszoji jelentései jellemzőek egy-egy osztály közösségi viszonyaira, emberi kapcsolataira, a névhasználó/névadó és névviselő egyének jellembeli sajátosságaira, ennek következtében az iskolai névhasználat ismerete segítheti a pedagógusokat nevelési feladataik pontosításában.

BÍRÓ FERENC

Névválasztási és becenévhasználati sajátosságok egy szlovákiai vegyes iskola neveinek tükrében

A felvidéki magyarlakta területeken különösen neuralgikus kérdéssé vált a keresztnévválasztás, s annak bejegyeztetése az anyakönyvekbe. A politika adminisztratív eszközökkel durván beleavatkozott a névhasználatba. Ez a kényszer eltérő reakciókat vált ki az állampolgárokból. Egy részük elfogadja ezt a fajta asszimiláló törekvést, s a kiválasztott keresztnévet szlovák nyelven anyakönyvezteti, nehogy valamiféle diszkrimináció érje gyermekét nevének említése vagy lejegyzése következtében, más részük megpróbál valamilyen köztes megoldást találni, ezért inkább a nyugati nyelvekből származó divatneveket választja. A szilárd identitástudattal rendelkező, magyarságukat mindenképpen megtartani akaró szlovák állampolgárok végigjárják az anyanyelvi név engedélyeztetésével járó hosszas procedúrát, vagy olyan magyar keresztnévet választanak, amit nem lehet sem lefordítani, sem szlovák helyesírással leírni (pl. Tünde, Enikő), bár a „gyermeknek keresztnévének magyarul történő bejegyeztetése mindmáig ritkaságszámba megy” (LANSTYÁK In: Kontra 1991: 27).

A keresztnévdívat változását, hullámváltozását valamennyien érezhetjük. „A névadó felnőttek akár akarják, akár nem, akár tudatos számukra, akár nem, többé vagy kevésbé azokat az íratlan normákat, elvárásokat, szokásokat, beidegződéseket követve választanak nevet gyermekeiknek, amely normák,

szokások, attitűdök abban a társadalomban, s abban a kisebb közösségben jelen vannak, amelyben a névadók élnek” (KISS 1996: 280). A névdivat változásait nyomonkövetve megállapíthatjuk, hogy míg a XVI–XVIII. században a női neveknél az *Anna*, *Katalin*, *Erzsébet* voltak a leggyakoribbak, a XIX. századtól kezdve a magyarországi római katolikusok körében ugrásszerűen megnőtt a *Mária*-k száma. Ennek az lehet a magyarázata, hogy a hívők felfedezték a szentekben is a hús-vér embereket, s a mélységes tisztelet fékező ereje szabadult fel ezáltal (vö. HORPÁCSI: MNyTK. 183. sz. 237). A férfi keresztneveknél évszázados hagyomány – s ez napjainkig érezteti hatását –, hogy általában az elsőszülött fiú öröklí az édesapja nevét, bár ez bizonyos közösségek esetében változhat (vö. KISS 1996: 282).

A névdivat alakulását különböző tényezők befolyásolhatják, ez különösen igaz nemzetiségi területeken. Egy 1994-ben végzett kérdőíves gyűjtéssel – mely kiterjedt egy vegyes lakosságú község általános iskolájába járó gyerekek keresztné- és beceneveire is – arra kerestem a választ, milyen tendenciák érvényesülnek a különböző anyanyelvűek névdivatában, illetve milyen becéző változatokat használnak a közép- és fiataikorúak, mennyire terjednek a hivatalos, államnyelvre jellemző formák.

Nagykér (Velky kyr), vagy ahogy KISS LAJOS (FNESz.) említi, *Nyitranagykér* Érsekújvár és Nyitra között fekszik majdnem félúton a Nyitra völgyében. A zömmel magyarok által lakott (69%) településen több, mint 300 gyerek tanul, de a nemzetiségi megoszlással ellentétben fordított arányban: kétharmad része szlovák osztályban, egyharmada pedig magyar osztályban. A számadatokból is kitűnik, hogy egyre többen választják a szlovák nyelvű oktatást egyrészt a könnyebb érvényesülés reményében – úgy gondolják, hogy így tökéletesebben elsajátítják az államnyelvet –, másrészt az anyanyelvi oktatás tekintetében egyre rosszabbodó személyi feltételek miatt.

A kétnyelvű kérdőíves gyűjtés kiterjedt a keresztnév öröklődésére és a becenévhasználatra családi, illetve iskolai körben. Az anyag feldolgozása során 295 tanuló adatait összesítettem, melyből 153 fiú, 142 lány. A 153 fiú 54-féle férfinevet visel, vagyis ezen keresztnevék megterheltsége 2,83. A 142 lányhoz 58-féle nőnév tartozik, ennek megterheltsége 2,44.

I. TÁBLÁZAT

(Az összes adat megoszlása nemek szerint)

Összes tanuló	295	
Nemek	Fiú	Lány
	153	142
Keresztnévajták	54	58
A keresztnevék megterheltsége	2,83	2,44

A település teljes keresztnévanyagához viszonyítva elmondhatjuk, hogy a 6-14 éves korosztály utónevei igen változatosak, ugyanis a község összes lakóit figyelembe véve a férfinévek megterheltsége 14,5; a nőké pedig 11 (vö. N. CSÁSZI In: Kassai 1995: 183–5).

A vizsgált korpuszban 58 fiú (38%) örökölte keresztnévét, illetve 25 férfinév (46,3%) öröklődött. A lányok közül csak 29-en (20,4%) örökölték utónevüket, s csak 13 női név (22,4%) öröklődött.

II. TÁBLÁZAT

(Az örökölt keresztneveket viselők osztályonkénti bontásban)

	Magyar osztályok		Szlovák osztályok	
	Fiúk	Lányok	Fiúk	Lányok
Szülőktől	23	9	28	9
Nagy- vagy dédszülőktől	1	3	4	5
Más családtagtól	–	–	2	3
Összesen	24=37%	12=24%	34=38,6%	17=18,5%

Az adatokból láthatjuk, hogy legkevésbé a szlovák osztályba járó lányok, leginkább pedig a szlovák osztályba járó fiúk örökölték utónevüket, s mindkét esetben a szülőkön, nagyszülőkön kívül más családtag (nagynéni, nagybácsi) keresztnévöröklése is hatott.

Az örökölt nevek gyakorisági sorrendje:

Magyar osztályok		Szlovák osztályok	
Fiúk (13 név)	Lányok (7 név)	Fiúk (18 név)	Lányok (10 név)
István (7)	Mária (3)	Jozef (6)	Zuzana (3)
József (4)	Katalin (3)	Štefan (4)	Katarína (2)
Antal (2)	Zsuzsanna (2)	Tibor (3)	Dáša (19)
László (2)	Anna (1)	Ladislav (2)	Eva (1)
Pál (2)	Edit (1)	Milan (2)	Ľubica (1)
Sándor (2)	Éva (1)	Robert (2)	Michaela (1)
Béla (1)	Rozália (1)	Andrej (1)	Monika (1)
Dénes (1)		Anton (1)	Priška (1)
Erzsén (1)		Bohumir (1)	Rozália [!] (1)
Iván (1)		Csaba [!] (1)	Stanislava (1)
János (1)		Emil [!] (1)	
Róbert (1)		František (1)	
Vilmos (1)		Jan (1)	
		Michael (1)	
		Peter (1)	
		Silvester (1)	
		Vladimir (1)	
		Zoltán [!] (1)	

Az erősen megterhelt örökölt férfinévek esetében megfigyelhető még, hogy az *István / Štefan* megnevezések a magyar osztályokban a 6. és 8. osztályokban dominálnak, a szlovák osztályokban pedig az 5. és 7. évfolyamban. Mindenképpen tendenciaszerű, hogy alacsonyabb évfolyamokban egyáltalán nem szerepelnek, s az iskolás kor alatti gyerekek is csak elvétve kapják ezt a nevet. Hasonló jelenség más, korábban igen gyakori nevek esetében is megfigyelhető.

III. TÁBLÁZAT

(A keresztnévek és becéző változataik anyanyelvi osztályokra bontva)

	Magyar osztályok 115 fő		Szlovák osztályok 180 fő	
Nemek	Fiú 65	Lány 50	Fiú 88	Lány 92
Keresztnévajták	32	29	42	45
A keresztnévek megterheltsége	2,03	1,72	2,09	2,04
Becéző változataik	68	65	96	100
A becéző változat megterheltsége	2,1	2,24	2,28	2,22

Ezután mindkét nem 5-5 leggyakoribb nevét mutatom be. A névcikkek felépítése a következő: a keresztnév, mögötte () zárójelben, hányszor fordul elő a magyar és a szlovák osztályokban. A kettőspont után következnek a magyar osztályokban, pontosvesszővel elválasztva a szlovák osztályokban használt becéváltozatok. Mindegyik becéző alak után () zárójelben az előfordulás száma. Normál betűtípussal olvashatók azok a becenevek, amelyeket szülők és társak egyaránt használnak, vastaggal szedve azok, amelyeket csak szülők, dőlt betűvel pedig azok, amelyeket csak társak használnak. A névcikk végén található vastagon szedve egy szám, amely azt mutatja, hogy a keresztnévnek a két osztálytípusban hányféle becéző változata él együttesen (a pusztán helyesírási különbséget tartalmazó beceneveket azonosnak vettem).

KATALIN / KATARÍNA (6+10): Kati (9), Katika (2), Katka (3), **Katus** (1); *Kačena* (1), **Kačenka** (1), **Kačka** (1), **Kata** (1), Kati (11), **Katika** (1), Katka (8), Kató (2); 9

SZILVIA / SILVIA (5+7): Szilvi (3), **Szilvike** (1), **Szilvus** (1), *Szisi* (1); **Silva** (1), **Silvi** (1), *Silvinka* (1), **Silvuska** (1), Sisa (6), *Sisi* (2); 8

KRISZTINA / KRISTÍNA (2+9): *Kikki* (1), **Kiti** (1), **Kitike** (1), *Kriszta* (1), *Kriszti* (1), **Krisztinka** (1); *Kika* (1), *Kiki* (1), *Kitti* (1), **Krista** (1), *Kristi* (6), *Kristinka* (7), **Timka** (1), **Tina** (1); 11

ZSUZSANNA / ZUZANA (3+6): *Zsuzsa* (1), *Zsuzsi* (2), **Zsuzska** (1); **Zuzanka** (1), *Zuzi* (3), *Zuzka* (5), **Zsuzsika** (1); 7

ANDREA / ~ (4+3): *Andi* (4), *Andrejka* (2), **Adu** (1); *Andi* (3), *Andy* (1), *Anča* (1); 5

ISTVÁN / ŠTEFAN (6+5): **Icsike** (1), *Pisti* (2), *Pityko*(1), *Pityo* (2), *Pityu* (4); **Pit'ko** (1), *Pit'u* (1), *Stefe* [!] (2), *Števko* (4), *Števo* (4); 8

JÓZSEF / JOZEF (4+7): *Dodi* (3), *Josko* (1), *Józsi* (4); *Dodi* (5), **Dodko** (1), *Dodo* (6), **Joško** (1), *Joži* (1), **Jožko** (1); 6

RÓBERT / ~ (5+5): *Robcsi* (2), *Robi* (4), **Robika** (2), **Robko** (1); *Robi* (5); 4

DÁNIEL / DANIEL (2+5): *Dani* (3), **Danika** (1), **Danko** (1), *Dano* (1); *Dani* (3), **Danko** (3), *Dano* (1), *Zdenko* (1); 5

PÉTER / PETER (2+5): *Peti* (1), *Petyo* (1); *Pecko* (1), *Peti* (2), **Pet'ko** (2), *Peto* (5), **Petuško** (1); 5

A szlovák nyelvre jellemző becéző alakokat megtalálhatjuk a magyar osztályokban pl.: *Andrejka* (Andrea), *Danko*, *Dano* (Dániel), *Ivanko* (Iván), *Norbo* (Norbert), *Palo*, *Palusko* (Pál), *Robko* (Róbert) stb. Érdekes, hogy ezek nagy többsége szülői körben használatos. Ennek az a magyarázata, hogy a munkahelyi becenévhasználat hatása igen erőteljes.

Szép számmal lelhetők fel azonban a szlovák osztályokban a magyar becéváltozatok is pl.: *Juci*, *Jutka* (Judita), *Katika*, *Kató* (Katarína), *Monči* (Monika), *Piroška* (Priška), *Zsuzsika* (Zuzana), *Csabi* (Csaba), *Pit'u* (Štefan), *Feri* (František), *Tibike* (Tibor), *Zoli* (Zoltán) stb. Ez azzal magyarázható, hogy valójában ezek a gyerekek magyar anyanyelvűek, nagyszüleik, szüleik esetleg magyar nemzetiségűek is, otthon vagy a faluban egymás között magyarul beszélgetnek.

Főként a magyar nőnevek választásánál tapasztalható az a törekvés, hogy kevésbé lehessen lefordítani szlovákra: *Anikó*, *Hajnalka*, *Ildikó*, *Lea*, *Tímea*; bár a férfinevek között is találhatunk ilyeneket: *Csaba*, *Zoltán*. A szlovák osztályokra inkább jellemző a divathullám: *Diana*, *Dominika*, *Klaudia*, *Marcela*, *Patricia* stb. A franciából származó neveknel: *Anett*, *Ivett*, *Nikolett*, *Zsanett* a magyaros ejtés eltűnik, a szlovák nyelvű válik uralkodóvá még a magyarok közötti használatban is: *Aneta*, *Iveta*, *Nikoleta*, *Zsaneta*. Föltűnő, hogy a közepesen megterhelt *Márton / Martin* név esetében egyetlen magyar becenév sem él, csak szlovák: *Martinko*, *Ma'ko*, *Ma'o*.

Összegezve elmondhatjuk: a becéváltzatok valójában jóval színesebbek a szlovák osztályokban, hisz mindkét nyelv kedveskedő alakjait használják.

Ugyanazt a jelenséget figyelhetjük meg a nevek (becenevek) használatában is, mint ami a kétnyelvűség sajátja az általános nyelvhasználatban. Az erősebb presztízsű nyelv idővel kiszorítja a gyengébb presztízsű nyelvet (vö. KISS 1996: 221–4). A magyar becenevek számának fogyása egyértelműen arra mutat, hogy a névrendszerben is megindult a térvesztés, az erózió. Egyre kevesebben érzik az azonos nevek becéváltzatainak stílusárnyalatait, kommunikációs értékeit, s ezáltal fölöslegesnek tartják őket. Baj akkor lesz, ha a magyar keresztnév és becéző változataik teljesen beszűkülnek, illetve eltűnnek, s ezeken a magyarok által lakott területeken már csak *Kačenká*-val, *Ruženká*-val, *Jurkó*-val és *Maťo*-val találkozunk.

N. CSÁSZI ILDIKÓ

Irodalom:

- BALOGH LAJOS–KONTRA MIKLÓS (szerk.): *Élőnyelvi tanulmányok*. Linguistica, Series A. Studia et dissertationes, 3. Bp., 1990. A MTA Nyelvtudományi Intézete
- CSERNICKÓ ISTVÁN–VÁRADI TAMÁS (szerk.): *Kisebbségi magyar iskolai nyelvhasználat*. A 8. Élőnyelvi Konferencia előadásai. Bp., 1996. Készült MTA Nyelvtudományi Intézetének Élőnyelvi Osztályán
- HAJDÚ MIHÁLY: *Magyar becézőnevek (1770–1970)*. Bp., 1974.
- Hungarológia* 3. Bp., 1993. Nemzetközi Hungarológiai Központ
- KASSAI ILONA (szerk.): *Kétnyelvűség és magyar nyelvhasználat*. Bp., 1995. Készült MTA Nyelvtudományi Intézetének Élőnyelvi Osztályán
- KISS JENŐ: *Társadalom és nyelvhasználat*. Bp., 1996. Nemzeti Tankönyvkiadó
- KISS LAJOS: *Földrajzi nevek etimológiai szótára. I-II*. Bp., 1988. Akadémiai Kiadó
- KONTRA MIKLÓS: *Fejezetek a South Bend-i magyar nyelvhasználatból*. Linguistica, Series A. Studia et dissertationes, 5. Bp., 1990. A MTA Nyelvtudományi Intézete
- KONTRA MIKLÓS (szerk.) *Tanulmányok a határainkon túli kétnyelvűségről*. Bp., 1991. Magyarországtudató Intézet
- KONTRA MIKLÓS (szerk.): *Társadalmi és területi változatok a magyar nyelvben*. Linguistica, Series A. Studia et dissertationes, 9. Bp., 1992. A MTA Nyelvtudományi Intézete
- WARDHAUGH, RONALD: *Szociolingvisztika*. Ford.: Pap Mária. A magyar példákat, feladatokat és a magyar irodalmat készítette Kontra Miklós, Pléh Csaba. Bp., 1995. Oziris–Századvég